# İSLÂM DÎNİNİN MERTEBELERİ (DERECELERİ)

﴿ مراتب الدين الإسلامي ﴾

[ Türkçe — Turkish — تركي ]

Muhammed Salih el-Muneccid

Terceme : Muhammed Şahin

Tetkik : Ali Rıza Şahin

2010 - 1431

islamhouse.com

# ﴿ مراتب الدين الإسلامي ﴾

« باللغة التركية »

محمد صالح المنجد

ترجمة: محمد مسلم شاهين

مراجعة: علي رضا شاهين

2010 - 1431

islamhouse.com

بسم الله الرحمن الرحيم

Hamd, yalnızca Allah'adır.

İslâm dîninin üç mertebesi (derecesi) vardır.

Bunlar:

1. İslâm
2. Îmân
3. İhsan

Her mertebenin (derecenin) de bir anlamı ve esasları (rükünleri) vardır.

## Birinci Mertebe: İSLÂM

İslâm'ın sözlük anlamı; teslim olmak ve boyun eğmek demektir.

Terim anlamı ise; Itlak olunduğu (kullanıldığı) yere göre anlamı değişir. Bunun da iki hali vardır:

**Birincisi:** İslâm, îmân lafzı ile birlikte zikredilmeyip tek başına kullanıldığı takdirde, itikat, söz ve fiiller gibi dînin esasları ile furuu olmak üzere dînin tamamı kastedilir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ... ﴾ [ سورة آل عمران من الآية: 19 ]

"Allah katında gerçek dîn, İslâm'dır."[1]

﴿ ... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ... ﴾ [ سورة المائدة الآية: 3 ]

"**Bugün size dîninizi kemâle erdirdim,** (sizi câhiliyet karanlığından İslâm nûruna çıkarmak sûretiyle) **üzerinize nimetimi tamamladım ve dîn olarak size İslâm'ı seçtim.**"[2]

﴿ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾

[ سورة آل عمران الآية: 85 ]

---

[1] Âl-i İmrân Sûresi: 19

[2] Mâide Sûresi: 3

"Her kim, İslâm'dan başka bir dîn isterse, o dîn ondan asla kabul olunmayacaktır. Ve o, âhirette hüsrâna uğrayanlardan olacaktır."[1]

Bazı âlimler İslâm'ı şu şekilde tanımlamışlardır:

"İslâm, Allah Teâlâ'yı birleyerek O'na teslim olmak, O'na itaat ederek boyun eğmek, şirk ve şirk ehlini terketmektir."

**İkincisi:** İslâm, îmân lafzı ile birlikte zikredildiği takdirde, zâhiri amellerle sözler kastedilir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ ... ﴾ [ سورة الحجرات، من الآية: 14 ]

"Bedevîler: (Allah'a ve Rasûlüne tam anlamıyla) îmân ettik, dediler. (Ey Peygamber!) De ki: Siz (tam anlamıyla) îmân etmediniz, fakat müslüman olduk (boyun eğdik) deyin. Îmân henüz kalplerinize yerleşmedi."[2]

(( عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَعْطَى رَهْطًا وَسَعْدٌ جَالِسٌ فِيهِمْ، قَالَ سَعْدٌ: فَتَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُعْطِهِ وَهُوَ أَعْجَبُهُمْ إِلَيَّ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا لَكَ عَنْ فُلاَنٍ؟ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَوْ مُسْلِمًا؟ قَالَ: فَسَكَتُّ قَلِيلاً، ثُمَّ غَلَبَنِي مَا أَعْلَمُ مِنْهُ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! مَا لَكَ عَنْ فُلاَنٍ؟ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَوْ مُسْلِمًا؟ قَالَ: فَسَكَتُّ قَلِيلاً، ثُمَّ غَلَبَنِي مَا عَلِمْتُ مِنْهُ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! مَا لَكَ عَنْ فُلاَنٍ؟ فَوَاللهِ إِنِّي لَأَرَاهُ مُؤْمِنًا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَوْ مُسْلِمًا؟ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَغَيْرُهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهُ خَشْيَةَ أَنْ يُكَبَّ فِي النَّارِ عَلَى وَجْهِهِ.))

[ رواه البخاري ومسلم ]

Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivâyet olunduğuna göre, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- Sa'd b. Ebî Vakkas aralarında otururken birtakım kimselere zekât malından verdi.

---

[1] Âl-i İmrân Sûresi: 85

[2] Hucurât Sûresi: 14

Sa'd dedi ki:

"Onlardan birisi benim yanımda daha fazîletli olmasına rağmen Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- onu bırakıp zekât malından kendisine vermedi.

Bunun üzerine ben:

- Ey Allah'ın elçisi! Niçin falancayı bırakıp da başkasına verdin? (onu bırakıp başkasına vermenin sebebi nedir?) dedim. Allah'a yemîn ederim ki ben (zannımca) onu mü'min olarak biliyorum. (Sa'd, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in onlara dîndeki fazîletlerine göre zekât malından verdiğini, vermediği kimsenin de halini bilmediğini zannedip onun mü'min birisi olduğunu Allah'a yemîn ederek Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem'e haber verdi).

Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Yoksa müslüman mı? diye sordu

(Sa'd) dedi ki:

- Ben kısa bir süre sustum.Sonra o şahsı bildiğim için onun mü'min olduğunu tekrar söylemeye kanaat getirdim ve dedim ki:

- Ey Allah'ın elçisi! Niçin falancayı bırakıp da başkasına verdin? (onu bırakıp başkasına vermenin sebebi nedir?) dedim. Allah'a yemîn ederim ki ben (zannımca) onu mü'min olarak biliyorum.

Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

Yoksa müslüman mı? diye sordu.

(Sa'd) dedi ki:

- Ben kısa bir süre sustum.Sonra o şahsı bildiğim için onun mü'min olduğunu tekrar söylemeye kanaat getirdim ve dedim ki:

- Ey Allah'ın elçisi! Niçin falancayı bırakıp da başkasına verdin? (onu bırakıp başkasına vermenin sebebi nedir?) dedim. Allah'a yemîn ederim ki ben (zannımca) onu mü'min olarak biliyorum.

Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Yoksa müslüman mı? diye sordu.

-Hiç şüphe yok ki ben, başkası bana daha sevimli geldiği halde, kalbi İslâm'a ısındırılmak istenen ve îmânları zayıf olan, şayet onlara vermezsem, dînden dönüp kâfir olmalarından ve Allah'ın onları yüzüstü cehenneme atmasından korktuğum için birtakım kimselere veririm. (Kendilerine vermediğim kimseler, verdiğim kimselerden bana daha sevimlidirler.Yoksa onları hakîr gördüğümden veya dînlerinin noksan olmasından veyahut da

onları ihmal ettiğimden dolayı bunu yapmıyorum. Aksine ben, onları Allah'ın, kalplerinde yarattığı îmân nûruna bırakıyorum. Kâmil olmasından dolayı da îmânlarının hiçbir şekilde sarsılmayacağına güveniyorum.)[1]

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın, Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem-'e :

-Ey Allah'ın elçisi!Niçin falancayı bırakıp da başkasına verdin?(onu bırakıp başkasına vermenin sebebi nedir?) Allah'a yemîn ederim ki ben (zannımca) onu mü'min olarak biliyorum dediğinde, Rasûlullah-sallallahu aleyhi ve sellem- ona:

- Yoksa müslüman mı? diye sormasının anlamı:

Yani sen, onun îmânına muttali olmadın.Sen ancak zâhirî amellerinden dolayı onun müslüman olduğuna muttali oldun, demektir.

### İkinci Mertebe: ÎMÂN

Îmânın sözlük anlamı; Kabul etmeyi ve boyun eğmeyi gerektiren tasdik demektir.

Terim anlamı ise; Itlak olunduğu (kullanıldığı) yere göre anlamı değişir. Bunun da iki hali vardır:

**Birincisi:** Îmân, İslâm lafzı ile birlikte zikredilmeyip tek başına kullanıldığı zaman, dînin tamamı kastedilir.

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ يُخۡرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَوۡلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخۡرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِۗ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٢٥٧ ﴾ [ سورة البقرة الآية: □□□ ]

"**Allah, îmân edenlerin dostudur** (yardımcısıdır), **onları küfür karanlıklarından îmân nûruna çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları** (yardımcıları) **da tağuttur** (Allah'ın dışında kendisine ibâdet ettikleri putlardır) **ve onları îmân nûrundan alıp küfür karanlıklarına götürür.İşte onlar, cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalacaklardır.**"[2]

﴿...وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ٢٣ ﴾ [ سورة المائدة من الآية: 23 ]

"Eğer mü'minler iseniz, yalnızca Allah'a tevekkül edin."[3]

---

[1] Buhârî; hadis no: 27. Müslim; hadis no: 150

[2] Bakara Sûresi: 257

[3] Mâide Sûresi: 23

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- de bu konuda şöyle buyurmuştur:

(( إِنَّهُ لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلاَّ الْمُؤْمِنُونَ.)) [ رواه مسلم ]

"Hiç şüphe yok ki ancak mü'minler cennete girecektir."[1]

Bundan dolayı selef imamları îmânı şöyle tanımlamışlardır:

"Îmân; kalp ile tasdik -ki buna kalp ile ilgili bütün ameller de girer-, dil ile söylemek, azalarla yapmaktır. Allah Teâlâ'ya itaat etmekle artar, günah işlemekle eksilir."

Bunun içindir ki Allah Teâlâ îmânı, gizli ve açık olarak, dînin tamamına sımsıkı sarılan kimselerle sınırlandırmıştır (onlara münhasır kılmıştır).

Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ
إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾
أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ ﴾

[سورة الأنفال : ▯ – ▯]

"(Allah'a gerçekten îmân eden) mü'minler ancak öyle kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığı zaman kalpleri ürperen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğu zaman îmânlarını artıran (îmânlarına îmân katan) ve yalnızca Rablerine tevekkül edenlerdir.Onlar ki namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden (emrettiğimiz şekilde) harcayanlardır.İşte onlar, (bu fiilleri gizli ve açık yapanlar) gerçek mü'minlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler (yüksek makamlar), bağışlanma ve tükenmez bir rızık (cennet) vardır."[2]

Allah Teâlâ îmânın hepsini, aşağıdaki âyet-i kerîme'de şöyle açıklamıştır:

﴿ ۞ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ
ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ
وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ

[1] Müslim (114)
[2] Enfâl Sûresi: 2-4

بِعَهۡدِهِمۡ إِذَا عَٰهَدُواْۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِي ٱلۡبَأۡسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلۡبَأۡسِۗ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُتَّقُونَ ١٧٧ ﴾ [ سورة البقرة الآية: 17□ ]

"(Allah katında, namazda iken Allah'ın emri olmadan) doğu veya batıya yönelmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yapmış olduğu iyiliktir ki, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere îmân eder, (kendisinin çok ihtiyacı olmasına rağmen) yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve (kölelikten kurtulmak isteyen) kölelere sevdiği maldan harcar, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı (hak edene) verir. Söz verdiği zaman sözlerinde durur, yoksulluk, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder.İşte onlar (bu sıfatlarla sıfatlananlar, îmânlarında sâdık olan), muttakîlerdir (Allah'tan gereği gibi korkup O'na karşı gelmekten sakınanlardır)."[1]

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- de, Abdulkays heyetinin hadisinde îmânın tamamını şöyle açıklamıştır:

(( آمُرُكُمْ بِالْإِيمَانِ بِاللهِ وَحْدَهُ. قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الْإِيمَانُ بِاللهِ وَحْدَهُ؟ قَالُوا: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: شَهَادَةُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامُ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ، وَصِيَامُ رَمَضَانَ وَأَنْ تُعْطُوا مِنَ الْمَغْنَمِ الْخُمُسَ.))

[ رواه البخاري مسلم ]

"Size, yalnızca Allah'a îmân etmenizi emrediyorum.Yalnızca Allah'a îmân etmek ne demektir, biliyor musunuz?

Onlar:

- Allah ve Rasûlü daha iyi bilirler, dediler.

Buyurdu ki:

-Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâyık hiçbir ilahın olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve ganimetten beşte bir vermeniz."[2]

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-, farz oluşuna inanarak ve sevabını Allah Teâlâ'dan umarak Ramazan orucunu tutmayı, îmândan saymıştır. Aynı şekilde inanarak ve sevabını Allah Teâlâ'dan umarak Kadir gecesini ibâdetle geçirmeyi, emânete riâyet etmeyi, cihad ve haccı, cenâzeye iştirak etmek gibi amelleri îmândan saymıştır.

---

[1] Bakara Sûresi: 177

[2] Buhârî; hadis no: 53. Müslim; hadis no: 17

Nitekim Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- bir hadislerinde îmânı şöyle açıklamıştır:

(( اَلْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً، فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ.)) [ رواه البخاري ومسلم ]

"Îmân, yetmiş küsür veya altmış küsür şubedir (haslettir). (Bunların) en fazîletlisi (yücesi): Lâ ilahe illallah sözüdür. En düşük miktarı ise, insanlara eziyet veren şeyi yoldan kaldırmaktır."[1]

Bu konudaki âyet ve hadisler sayılamayacak kadar pek çoktur.

**İkincisi:** Îmân,İslâm lafzı ile birlikte zikredildiği zaman, bâtınî itikatlar olarak açıklanır.

Nitekim Cebrâil hadisi ile bu anlamdaki hadisler buna delildir.

Yine, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in cenâze namazındaki şu duâsı bu anlamdadır:

(( اَللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ.)) [ رواه الترمذي وأبو داود وابن ماجه وأحمد ]

"Allahım! Bizden kimi yaşatırsan, onu İslâm üzere yaşat.Yine, bizden kimi vefat ettirirsen (öldürürsen), onu îmân üzere vefat ettir (öldür)."[2]

Çünkü ameller, azalarla yapılır.Bunlar da ancak hayatta iken yapılabilir. Ölüm anında ise, kalbin sözü ve amelinden (inanmasından) başka bir şey kalmaz.

Sözün özü; İslâm ve îmân lafızları ayrı ayrı zikredildiği zaman, ikisi arasında hiçbir fark yoktur. Hatta iki lafızdan her biri ayrı ayrı kullanıldığı zaman dînin tamamını kapsar. İslâm ve îmân, ayrı ayrı zikredildiği zaman -daha önce de zikredildiği gibi- İslâm; azalarla yapılan zâhirî amellere hastır.Îmân ise, kalbî olan bâtınî amellere hastır.

İşte Cibril hadisi olarak bilinen şu hadis, buna delâlet etmektedir:

((عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﵁ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعَرِ لاَ يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ وَلاَ يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ

[1] Buhârî; hadis no: 9. Müslim; hadis no: 35

[2] Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce ve Ahmed rivâyet etmişlerdir.Tirmizî "hadis, hasen sahih" demiştir.Elbânî de "Sahîhu Sünen-i Tirmizî", c:1, s: 299'da hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخِذَيْهِ وَقَالَ:يَا مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ ﷺ، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنِ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلاً. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَعَجِبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ؟ قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. قَالَ: صَدَقْتَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ؟ قَالَ: أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ؟ قَالَ: مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنْ السَّائِلِ. قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَمَارَتِهَا؟ قَالَ: أَنْ تَلِدَ الْأَمَةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْحُفَاةَ الْعُرَاةَ الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُنْيَانِ. قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثْتُ مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا عُمَرُ! أَتَدْرِي مَنِ السَّائِلُ؟ قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ! قَالَ: فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ.)) [ رواه مسلم ]

Ömer b. Hattab'dan -Allah ondan râzı olsun- rivâyet olunduğuna göre, o şöyle demiştir:

"Biz, birgün Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'in yanında otururken bembeyaz bir elbise giymiş, simsiyah saçlı, üzerinde yolculuk izi bulunmayan ve içimizden de hiç kimsenin tanımadığı bir adam ansızın yanımıza çıkageldi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in önünde oturup dizlerini, O'nun -sallallahu aleyhi ve sellem-'in dizlerine dayadı, ellerini de kendi[1] uyluklarının üzerine koydu ve:

- Ey Muhammed! Bana İslâm'dan haber ver? dedi.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- İslâm; Allah'tan başka hakkıyla ibâdete lâyık hiçbir ilahın olmadığına ve Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem-'in Allah'ın elçisi olduğuna şâhitlik etmen, namaz kılman, zekât vermen,Ramazan orucunu tutman ve yoluna güç yetirdiğin takdirde Beytullah'ı haccetmendir, buyurdu.

O:

---

[1] İmam Nevevî, Sahîh-i Müslim'in şerhinde, Sindî de Nesâî'nin şerhinde "kendi uyluklarının üzerine koydu" şeklinde açıklamışlar, Fakat "Avnu'l-Ma'bûd"'da "Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in uyluklarının üzerine koydu" şeklinde açıklanmıştır.

- Doğru söyledin,dedi.

Bunun üzerine biz, soru soranın, Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-'e hem soru sormasına, hem de ona doğru söyledin demesine şaşırdık.

(Sonra devamla):

- Bana îmândan haber ver? dedi.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Îmân; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine (peygamberlerine), âhiret gününe ve kaderin hayrına ve şerrine îmân etmendir, buyurdu.

O yine :

-Doğru söyledin, dedi.

(Sonra devamla):

- Bana ihsandan haber ver? dedi.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- İhsan; O'nu görüyormuşçasına Allah'a ibâdet etmendir.Şayet sen O'nu görmüyorsan bile, O seni görmektedir, buyurdu.

(Sonra devamla):

- Bana, kıyâmetin ne zaman kopacağını haber ver? dedi.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Kıyâmet hakkında kendisine soru sorulan kimse, soran kimseden daha bilgili değildir, buyurdu.

Bunun üzerine o:

- O halde bana kıyâmetin alâmetleri hakkında haber ver? dedi.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Câriyenin efendisini doğurması[1] ve yalınayak, baldırı çıplak koyun çobanlarının bina yükseltmekte birbirleriyle yarışmaları ve bunlarla iftihar etmeleridir, buyurdu.

(Ömer b. Hattab) dedi ki:

---

[1] İmam Hattabî, "Câriyenin efendisini doğurması"nın anlamı hakkında şöyle demiştir: "İslâm'ın yeryüzünde yayılmasıyla savaşlarda çokça kadın köleler ele geçirilmesinin ardından müslümanların onları câriyeler edinmeleri ve onlardan doğacak kız çocukları annelerine efendiler olacaktır."

Yine "Câriyenin efendisini doğurması" şöyle de açıklanmıştır: "Kız çocuğunun, annesine çokça itaatsizlik etmesi sonucu, kadın efendinin câriyesine hükmetmesi gibi, kız çocuğu annesine hükmedecektir."

Sonra adam oradan hızla ayrıldı. Bunun üzerine ben uzun bir süre (üç gece) öyle bekledim. Sonra Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- bana:

- Ey Ömer! Soru soranın kim olduğunu biliyor musun? diye sordu.

Ben de:

-Allah ve Rasûlü daha iyi bilirler, dedim.

Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem-:

- Şüphe yok ki O, size dîninizi öğretmek için gelen Cebrâil'dir, buyurdu."[1]

### Üçüncü Mertebe: İHSAN

İhsanın sözlük anlamı: Bir ameli en iyi şekilde, kusursuz ve ihlasla yerine getirmek demektir.

Terim anlamı ise; Itlak olunduğu (kullanıldığı) yere göre anlamı değişir. Bunun da iki hali vardır:

**Birincisi:** İhsan, İslâm ve îmân lafzı ile birlikte zikredilmeyip tek başına kullanıldığı zaman, dînin tamamı kastedilir. Nitekim daha önce İslâm ve îmân lafızlarında da böyle geçmişti.

**İkincisi:** İhsan, İslâm ve îmân lafızlarının ikisiyle veya ikisinden birisiyle birlikte zikredildiği zaman, açık ve gizli, bütün amelleri güzel bir şekilde yerine getirmek olarak açıklanır.

Nitekim Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- bunu Allah Teâlâ'nın kendisine bahşettiği cevâmiu'l-kelimden -özlü sözlerden- ve kendisinden başka yaratılmışlardan hiç kimsenin açıklamaya gücünün yetmeyeceği bir tefsirle açıklayarak şöyle demiştir:

"İhsan; sanki O'nu görüyormuşçasına Allah'a ibâdet etmendir. Şayet sen O'nu görmüyorsan bile, O seni görmektedir."

Bu mertebe, İslâm dîninin en yüce mertebesi ve konum bakımından en büyüğüdür. Bu mertebenin sahipleri, her türlü iyilik ve güzelliklere başkalarından önce sahip olacaklar ve cennetteki en yüksek makamlara yakın olacaklardır.

Nitekim Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- ihsan mertebesinin iki derecesinin olduğunu ve muhsinler için ihsanda iki farklı makamın olduğunu haber vermiştir:

**Birinci ve en yüksek makam:** O'nu görüyormuşçasına Allah'a ibâdet etmendir. Bazı âlimler bunu "Müşâhede Makamı" olarak adlandırmaktadır. Dolayısıyla bir kul, kalbiyle Allah Teâlâ'yı görüyormuş gibi amelini yapması, kalbinin, îmân nûruyla aydınlanıp görünmeyen şeyi -gaybı- görür hale gelmesidir. Buna göre, her kim Allah Teâlâ'ya yakın

[1] Müslim

olur, O'na yönelir, sanki O'nu görüyormuş gibi ve O'nun huzurunda olduğunu hissederse, bütün bunlar o kimseye haşyeti, Allah Teâlâ'dan gereği gibi korkmayı, heybet ve ta'zimi gerekli kılar.

**İkinci makam:** "İhlas/Murâkabe Makamı"dır. Buna göre kul, Allah Teâlâ'nın kendisini gördüğünü ve O'na yakın olduğunu hissetmesidir. Kul, bunu amelinde hisseder ve bunun üzerine çalışırsa, amelini Allah Teâlâ'ya hâlis kılmış olur. Onun amelinde bunu hissetmesi demek; onun bu davranışının, Allah Teâlâ'dan başkasına değer vermesine ve o varlık için ameli istemesine engel olur.Eğer kul, bu makamı gerçekleştirirse, birinci makama ulaşması kolaylaşır.Bunun içindir ki Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- ikinci makamı, birinci makama bir sebep olması için getirmiş ve şöyle buyurmuştur:

"Şayet sen O'nu görmüyorsan bile, O seni görmektedir."

Hadisin bazı lafızlarında şu rivâyet de vardır:

(( أَنْ تَخْشَى اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنَّكَ إِنْ لاَ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.))[رواه مسلم]

"(İhsan;) sanki O'nu görüyormuşçasına Allah'tan korkmandır. Zira sen O'nu göremesen bile, O seni görmektedir."[1]

Kulun, Allah Teâlâ'nın kendisini görmekte olduğunu, onun gizli ve açık her ameline muttali olduğunu, yaptığı hiçbir şeyin O'na gizli-saklı kalmayacağına îmân etmesi onun ibâdetinde gerçekleşirse, bu takdirde ikinci makama geçmesi kendisine kolaylaşır. Bu ise kulun, kendisini Allah Teâlâ'ya yakın olduğunu ve sanki O'nu görüyormuş gibi Allah Teâlâ'nın yardımının kendisiyle beraber olduğunu devamlı hissetmesidir.[2]

Allah Teâlâ'dan O'nun fazîlet ve ihsanını dileriz.

---

[1] Müslim

[2] Hâfız Hakemî,"Meâricu'l-Kabul", c:2, s: 20-33, 326-328, "el-Mecmûu's-Semîn",c:1,s: 49,53, "Câmiu'l-Ulûmi ve'l-Hikem",c:1,s:106